

ZUNAMEN/SURNAMES 5. (2010)**Főszerkesztő: SILVIO BRENDLER****Baar-Verlag, Hamburg. 218 lap**

1. A Zunamen/Surnames című folyóirat 2010-es kötete kettős jubileumot ünnepel: a folyóirat öt éves fennállását, valamint Volkmár Hellfritzsch 75. születésnapját. Tiszteletére tizenegy német nyelvű írás jelent meg a kötetben, melyeket egy, a folyóirat jubileumát ünneplő előszó (5–6) előz meg, valamint Hellfritzsch méltatása, munkásságának bemutatása és üdvözlése zár (215–7).

2. Tanulmányok. – KATHRIN DRÄGER (8–39) tanulmányában az umlautok jelölésének módját vizsgálja, tehát helyesírási, illetve pontosabban írásgyakorlati témát jár körül. A nevek változataiból a (sztenderd hangtani) umlautok lehetséges jelölésmódjai közül csak a diakritikummal és adscriptummal jelölteket vizsgálja; a részben helyesírási, részben nyelvjárási eredetű jelöletlen változatok sajnos nem képzik tárgyát vizsgálatának. Eredményként alapvetően eltérő szórást talál Németország, Ausztria és Svájc között. Az egyes jelenségeket történeti hangtani és helyesírási gyakorlattal próbálja magyarázni.

PETER ERNST (40–5) nevek lefordítására és le nem fordítására hoz néhány példát a német filmfordítási gyakorlatból. Rövidke írása érdekességek ismertetéséből áll, de nem sokkal több, mint példák véletlenszerű sorolása az egyes kategóriákhoz, azaz nem rendszerezett, illetve részletes tanulmány. Írása sok szempontból párhuzamba állítható a tudomány-népszerűsítő Nyelv és tudomány internetes folyóirat „Beszélő nevek (tulajdonnevek a műfordításban)” című cikkével.¹

KARLHEINZ HENGST (46–54) írását a keleti szláv (cirill betűs) nevek átírásával kapcsolatos problémakörnek szenteli: az utóbbi időben ugyanis számtalan transliterációs és transzkripció rendszer keveredik az átírásokban. Különösen zavaró ez, amikor egy íráson, egy újságcímen belül két névnél (elvétve egy néven belül!) különböző átírást alkalmaznak. HENGST határozottan kritizálja a média gondatlanságát, és ennek média- és országimázsrontó hatására is felhívja a figyelmet. (Érdekes párhuzam, hogy a magyarországi média hasonló figyelmen kívül hagyással bánik idegen nevekkal, és sajnálatos módon nem csak cirill betűsekkel, hanem rendszerint hasonlóan hanyag módon ignorálja közelebbi és távolabbi szomszédaink mellékjeles betűit.)

YVONNE KATHREIN (55–87) a történelmi Tirol bányászati szakszókincséből eredő családneveit vizsgálja; némelyük a 13. századra vezethető vissza. KATHREIN a bányászati kifejezések kultúrtörténeti és nyelvtörténeti hátterét is tárgyalja. Ez a témában nem jártas olvasónak igen hasznos forrássá teszi írását, különösen azért, mert a sztenderd német írás és a nyelvjárások interferenciája folytán több név nem közvetlenül értelmezhető.

ROSA és VOLKER KOHLHEIM cikke (88–122) három késő 15. századi regensburgi forrás alapján vizsgálja a város neveit. E kor (az adott vidéken) éppen a megkülönböztető

---

¹ <http://www.nyest.hu/hirek/piton-mcgalagony-fazekas-avagy-tulajdonnevek-a-muforditasban> (2011. 04. 11.)

névelemek és a családnevek közötti átmenet ideje. A három középkori összeírásból érdekes kép rajzolódik ki. Többek között megfigyelhetünk helyesírási különbségeket a „munkajegyzetek” és az írószobában véglegesített összeírás között: a munkajegyzetek jellemzően több nyelvjárási fonetikai elemet tartalmaznak, míg a végső változat kancelláriai termék lévén egy interregionális sztenderdhez áll helyesírásában közelebb. Érdekes megfigyelés az is, hogy egyes névképző elemek, mint például a *-mair* ~ *-mann* és a *-berg* ~ *-burg* a 15. századi Regensburgban tetszőlegesen felcserélhetők voltak, egyazon személy nevében is. Már ebben a korban is jelentős szerepet játszottak a családnevek változásában az elírások, írásvariánsok, a népetimológia, és az értelmetlenné torzult nevek esetén a reszemantizáció.

HORST NEUMANN (123–31) a *-mann* végű nevekről ír. Egy rövid általános áttekintés után rátér saját nevére, s végül a *-mann* ingatag, bizalmas névhasználatban ma is produktív és lecserélhető voltára mutat rá (vö. a fent mondottakkal). Utal a *-mann* státuszemelő funkciójára is (*Kaufmann* : *Krämer*, *Schumann* : *Schuster*).

RAYMOND PLACHE (132–43) a szász névkutatás egy eddig kiaknázatlan forráscsoportjára: bányászati, bányajogi és -adminisztrációs iratokra hívja föl a figyelmet. Míg az egyéb, például adó- vagy egyházi összeírások a tárgyalt környéken csak a 16. század harmadik harmadától jelennek meg, bányajogi összeírások már 1501-től találhatók. E forráscsoport egyébként nem csak családnevek szempontjából igen értékes, hanem a mikrotoponímia szempontjából is kiemelkedő forrásértékkel bír, ugyanis részletesen leírja az aknák környékét.

HEINZ-DIETER POHL (144–61) tanulmányát az osztrák *-nig(g)* végű, szlovén szubsztrátum eredetű családneveknek szenteli. (Az ószlovén/karantán szubsztrátum Ausztriában a Mura és Dráva egész vízgyűjtő területén fellelhető a toponimákban.) E *-nig(g)* névelem eredete a szlovén *-nik*, ószláv **-bnikъ*. E névelem a család- és lakóhelynevekben fordul elő. POHL felhívja a figyelmet arra, hogy míg e névelem a szlovénben is előfordul, aránya Ausztriában jóval magasabb, ezért északi, avagy „alpesi” szlovén sajátosságnak tartja. Rámutat, hogy már KRANZMAYER is a sokáig kétnyelvű közegben történő analógiás képzés lehetőségét látta e nevekben: a szlovén *-nik* a német (bajor-osztrák) *-er*-nek felelne meg. E véleményt tanulmányában meggyőzően bizonyítja olyan párokkal, mint *Moser* ~ *Blatnik*, *Wald(n)er* ~ *Lesnik* stb. A *-nik* a szlovénben is ezt a funkciót tölti be (akár a bajor-osztrákban az *-er*), szemben a többi szláv nyelvvel, amelyekben elsősorban foglalkozás- vagy szerszámnévképző az etimon (pl. cs/szk. *dvornik* ’udvarnok’, or. *sputnik* ’kísérő’). Az analógia alapján képzett német és szláv nevek együtt létezése és kétnyelvű közegben való élése tette lehetővé, hogy e képzőket elkezdték halmozni (pl. *Eggernig*, *Javornikar*) vagy akár szabadon fel is cserélni (pl. *Waldnig*, *Kogelnig*). Később a *-nig*-et az egy nyelvűvé vált német közösség sem érezte idegennek, hanem mint háznévképzőt elemezte. A tanulmányt egy 13 lapos adattár zárja. Véleményem szerint az osztrák Slavia Submersa-kutatás elmúlt évtizedeinek eredményeit (melyek közé e tanulmány is besorolható), de különösképpen kidolgozott és alkalmazott módszereit jó eredménnyel hasznosíthatná a magyar helynévkutatás és a korai magyar–szláv kapcsolatokat, illetve a Kárpát-medence szláv szubsztrátumait vizsgáló kutatás is.

FRANK REINHOLD (162–9) tübingiai anyakönyvek alapján hoz példákat családnevek írásának variációjára, különös tekintettel a helyi nyelvjárás és a beszélt nyelvi, sőt nemegyszer a tréfás nyelvhasználat befolyására.

JÜRGEN UDOLPH (170–91) a katolikus Salzburgból 18. században elűzött protestáns hívők nevét követi nyomon. Zömük elfogadta I. Frigyes Vilmos ajánlatát, és kedvezmények, privilégiumok fejében Kelet-Poroszországban telepedett le. (Megjegyzendő, hogy az 1731–1732-es, főleg Németalföldre és Poroszországba irányuló kivándorlási hullám után 1734-ben egy magyarországi célú hullám következett; l. UDOLPH mellékelt térképét). A kelet-poroszországi népesség a II. világháború alkonyán a szovjet csapatok elől újra menekülni kényszerült. A családok történetét UDOLPH digitális adattárak és térképezés segítségével igyekszik felmérni. Példáiban a család- és névkutatásban jellemző változatokkal találkozunk, valamint a telefonkönyv és egyéb genealógiai adatbankok alkalmazására, térképi ábrázolásának hasznosságára kapunk példát.

WALTER WENZEL (192–212) szláv eredetű, 'fogadós' jelentésű családnevekről írt tanulmányt. E nevek (*Kret(z)schmar/-er*) a szláv *kъrčьma + *-ar* 'fogadó + -s' (vö. cs. *krčmář*, de disszimilációval fszb. *kočmar*, l. *kaczmarz*) és a magyar *kocsmáros* kognátumai. A szláv eredetű ném. *Kretscham* 'fogadó, kocsmá', *Kretschmar* 'fogadós, kocsmáros' nemcsak a szorb vidéken (ahonnan eredeztetni szokták), hanem egész Szászországban és még azon túl is használatos. A szó hely- és foglalkozásnévként a 14. századtól adatolt, probléma viszont, hogy a környék szláv eredetű helyneveiben egyébként nem fordul elő német *-re-* a szorb *-or-* helyén. A szerző ezért megkérdőjelezi a szorb etimológiát, és az (ó)csehből eredezteti a szót. Eredeti jelentése, mint bemutatja, 'kiemelt jogkörű, piactartási és adminisztrációs funkciókat is ellátó fogadó' volt. A továbbiakban részletes gazdaság-, kultúr- és jogtörténeti fejtegetésekkel igazolja állítását. Következtetése szerint a szó nem a népnyelvben terjedt, hanem egy politikai-gazdasági hatalom (a Přemysl- vagy a Luxemburg-ház) adminisztratív terminológiájának volt része. (Ennek fényében nem lehet véletlen, hogy mind a *kocsmáros*, mind a *kocsmá* első magyar adata első cseh vonatkozású királyunk, Luxemburgi Zsigmond idejéből származik; vö. TESz.) A *kocsmá* kiemelt adminisztratív-gazdasági funkciói révén adott kocsmárosi magas státusz egyben erős motiváció is volt a *Kretschmar* név felvételéhez, illetve megtartásához, ami mai széleskörű elterjedtségét is magyarázza.

SZELP SZABOLCS

**STUDIA ANTHROPONYMICA SCANDINAVICA 28. (2010)
TIDSKRIFT FÖR NORDISK PERSONNAMNFORSKNING**

**Szerkesztők: EVA BRYLLA – LENA PETERSON
Swedish Science Press, Uppsala. 178 lap**

1. A skandináv személynévkutatás folyóirata 2010-ben hét tanulmányt, egy beszámolót és hat recenziót tartalmaz. A két svéd, három norvég és két dán nyelvű tanulmány mindegyikét rövid angol nyelvű absztrakt előzi meg, és hosszabb angol tartalmi összefoglaló követi.